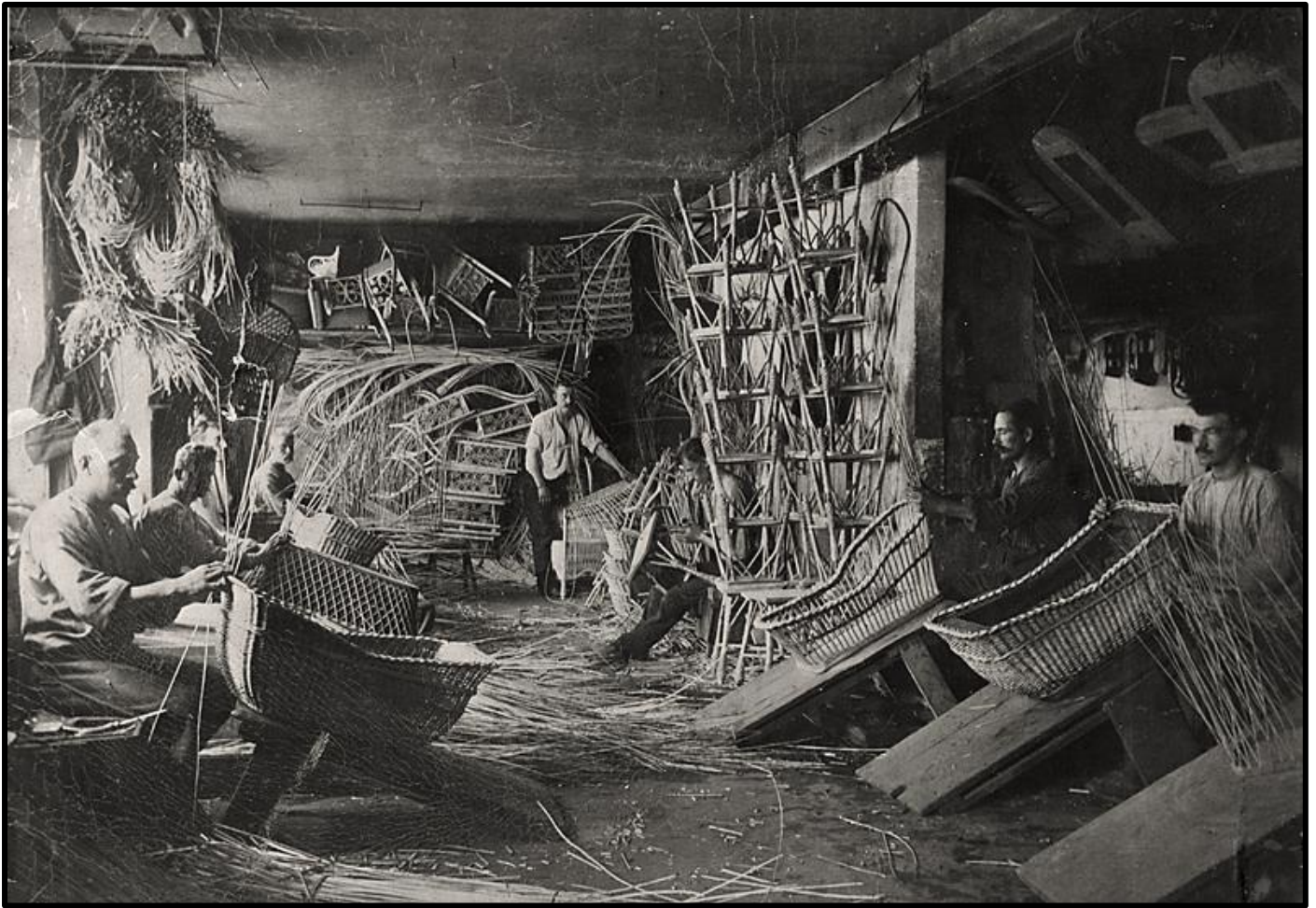
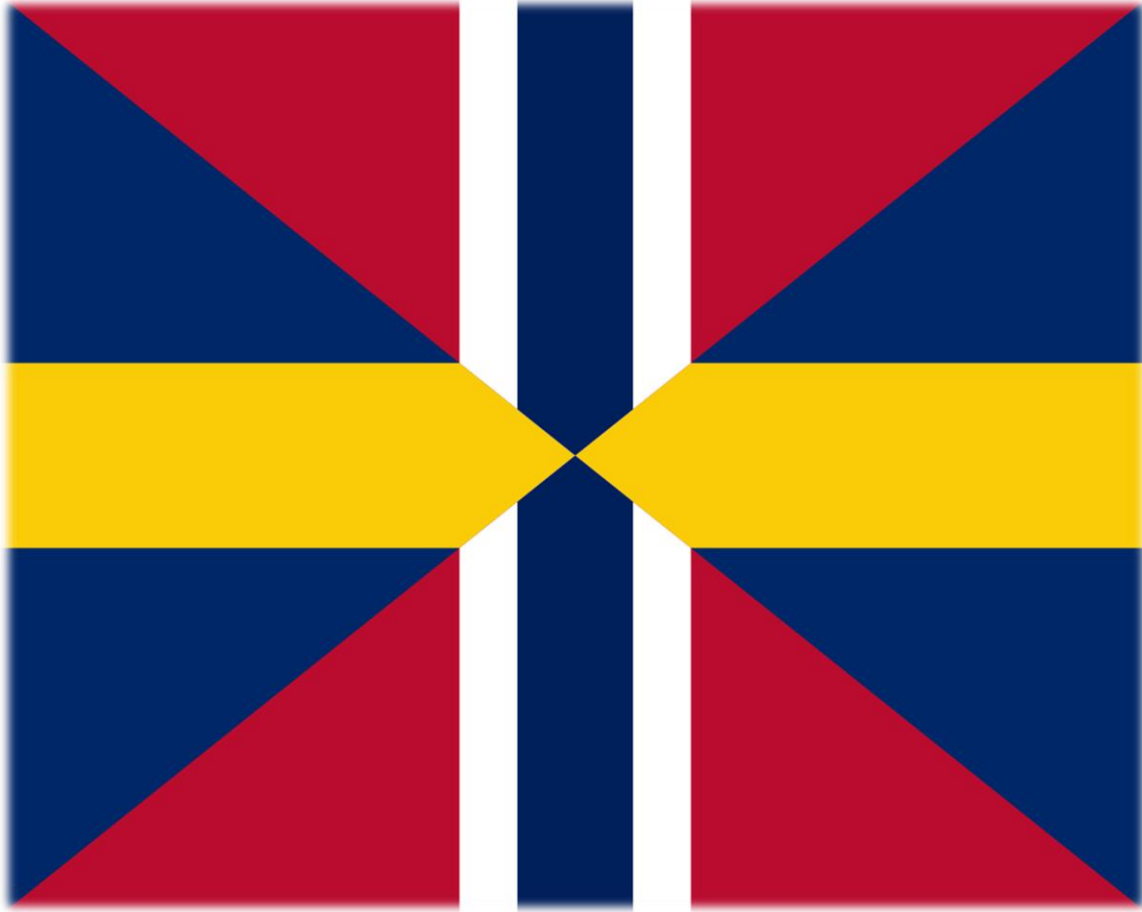

SVERIGE 1809–2000

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Unionen med Norge 1814–1905.....	3
Tvåkammarriksdag 1866	4
Svensk industrialisering under 1800-talet	5
Landsbygd-stad under 1800-talet	6
Emigrationen under 1800-talet	7
Folkrörelserna under 1800-talet.....	8
Svensk nationalism under 1800-talet.....	9
Jämställdhet i Sverige under 1800-talet.....	10
Rösträttsfrågan i Sverige i början av 1900-talet.....	11
Borggårdskrisen 1914 / Hungerkravaller 1917	12
Spanska sjukan och TBC i Sverige.....	13
Ådalen 1931	14
Den svenska depressionen och Keynes	15
Kohandeln, folkhemmet och Saltsjöbadsavtalet.....	16
Statens institut för rasbiologi / Tvångssteriliseringar	17
Beredskapstiden – Sverige under Andra VK.....	18
Sverige och Förintelsen	19
Jämställdhet i Sverige 1900–1945	20
Varvskrisen – 1970–1980-talet.....	21
Miljörörelsen i Sverige	22
Sverige – EU – EMU	23
Invandring till Sverige efter 1945.....	24
Jämställdhet i Sverige 1946–2000.....	25

Unionen med Norge 1814–1905

I början av 1800-talet hade Finland länge tillhört Sverige. När Finland togs över av Ryssland 1809 drabbade det Sverige hårt. Landet förlorade nu en fjärdedel av sina invånare och en tredjedel av sin yta. Förlusten gjorde att den dåvarande kungen avsattes, och han tvingades i landsflykt. Man hämtade in en fransk general vid namn Bernadotte som hade kämpat som en av Napoleons främsta generaler under Napoleonkrigen, krig som också hade drabbat Sverige hårt. Den nya kungen ansåg att det skulle vara svårt att få tillbaka Finland, men att det skulle vara möjligt att få någon slags ersättning. Därför invaderade Sverige Danmark 1814, eftersom Danmark var Frankrikes enda allierade under Napoleonkrigen. Danskarna tvingades till en fred där det dåvarande danska Norge nu avträdde till Sverige. Efter en smärre dispyt gjorde man en kompromiss mellan Sverige och Norge där Sverige accepterade Norges nya grundlag som avskaffade envælde, samtidigt som de båda länderna skulle dela regent och utrikespolitik, med utgång från Sverige. Den svensk-norska unionen var född.

Under unionens tid ökar handeln mellan länderna som följd av minskad tull, vilket gynnade både Sverige och Norge. Framförallt fick Norge en snabb ekonomisk utveckling. Även kulturellt upplevde landet något av en storhetstid med flera framstående konstnärer och författare. Politiskt sett var de också välutvecklade, exempelvis med införandet av allmän rösträtt 1898, elva år före Sverige. Dessa faktorer gav Norge ett starkt självförtroende, och med tiden började de kräva en fullständig självständighet.

I maj 1905 röstade det norska parlamentet, stortinget, fram en lag om norsk utrikesrepresentation som innebar att Norge skulle få ha kontroll över norska ambassader och konsulat i andra länder. Denna lag avslogs dock av den svenska kungen, Oskar II. Den norska regeringen svarade då med att avgå, och när kungen inte lyckades bilda en ny norsk regering förklarade stortinget unionen upplöst.

Ett tag var det oroligt mellan länderna, och det fanns farhågor kring krig, men i oktober 1905 lyckades den svenska riksdagen och Norges storting förhandla fram fredliga överenskommelser. Länderna fick åter en god relation, och därmed var den svensk-norska unionen upplöst.

Tvåkammarriksdag 1866

Tvåkammarriksdagen var hur riksdagen fungerade i Sverige mellan 1866 och 1971. Före tvåkammarriksdagen fanns en riksdag som kom till under frihetstiden. Folk ville inte längre att kungen skulle ha envælde. Därför skapades riksrådet, som bestod av fyra stånd: adeln, prästerna, borgarna, och bönderna. Varje stånd hade ett röst var, och tre behövdes för att acceptera ett nytt beslut. Detta varade tills 1866.

Efter cirka 140 år av ett riksdag som byggdes på stånden blev detta system väldigt gammaldags. Ett nytt medelklass hade framkommit som inte blev väl representerade med ständsriksdagen, och adeln och prästerna hade väldigt mycket makt relativ till hur många de var. Det var alltså dags för en ny riksdag.

Tvåkammarriksdagen blev den nya riksdagen. Den hade två delar: första och andra kammaren. I andra kammaren kunde män med tillräckligt hög inkomst rösta i direktval för vilka som skulle sitta där. I första kammaren var det landsting och stadsfullmäktige som valde de som satt i kammaren, där landstingen och stadsfullmäktige valdes av folk.

Den här systemet gjorde inte det mycket mer rättvis, då bara 10% av befolkningen fick rösta på grund av inkomstkravet. Ett annat problem hade med landsting och stadsfullmäktige valen. Där fick man mer röster baserat på hur mycket man betalade i skatt. Företag fick också rösta, och hade väldigt mycket makt. Tvåkammarriksdagen ersattes med ett enkammarriksdag 1971.

Lejonströms Sågverk. Skellefteå.

Svensk industrialisering under 1800-talet

Den svenska industrialiseringen kom först igång under den tidigare halvan av 1800-talet, att industrialiseringen kom så sent till Sverige är på grund av att det var glesbefolkat där de stora industrierna för råvaror som exempelvis virke hade möjlighet att byggas upp. När järnvägen började byggas ut i Sverige så man kunde nå dessa områden enklare och på så sätt sätta upp industrier där.

De första moderna fabrikerna i Sverige skapades inom textilindustrin i städer som Norrköping där det redan bedrevs en tillverkning av textilier och under 1820-talet så började man byta ut traditionella råvaror som ull och lin för bomull.

Ett effektivare jordbruk innebar en större produktion som i sin tur möjliggjorde export av skörden som gav en regelbunden inkomst till bönderna, vilket gjorde så att fler bönder kunde köpa modernare utrustning. Detta innebar att färre personer behövdes på lantbruket, vilket frigjorde arbetskraft för exempelvis järn och skogsindustrierna.

Till följd av bättre medicin och mindre barnadödlighet så växte städerna runt om i Europa. Dessa städer behövde i sin tur mer träd för att kunna bygga fler hus, en råvara som Sverige hade massvis av. Träd fälldes för att sedan skickas via älvar nedströms där sågverk låg.

Under senare tid så blev moderna bankväsen och utländska investerare viktiga då de lånade ut pengar för att investera i den svenska industrin vilket hjälpte tillväxten av industrier.

Landsbygd-stad under 1800-talet

Befolkningsökning i städerna

Runt 90 procent av Sveriges befolkning levde på landsbygden i början av 1800-talet. Stockholm, Sveriges största stad, hade då en befolkning på ungefär 80'000 invånare medan den näst största staden, Göteborg, hade en folkmängd på endast 13'000. Stadsbefolkningen i Sverige kom sedan att tredubblas på 60 år, från 10 procent på 1850-talet till 30 procent på 1910-talet, vilket till stor del berodde på urbaniseringen.

Trångboddhet

Den snabba befolkningsökningen i städerna innebar bostadsbrist då man inte lyckades bygga tillräckligt snabbt. Bostadsbristen ledde i sin tur till trångboddhet i städerna. Många kom att dela på lägenheter och i vissa fall kunde hela familjer leva tillsammans i ett enda rum.

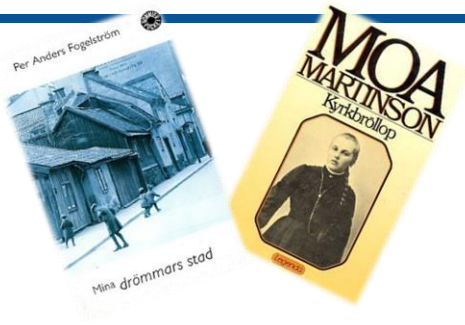
En ny stadskultur

Landsbygdens många traditioner kom att bilda en ny stadskultur. Ett exempel är snapsvisor. Ute på landsbygden kände befolkningen till de lokala melodierna, men då arbetarna i städerna umgicks kunde de inte varandras visor och på så sätt uppkom välkända snapsvisor varav vissa, såsom "Helan går", lever kvar än idag. En annan stor omställning för folket som flyttade från landet till staden var att de nu kom att bli en i mängden. Skyddsnetet från att leva på ett ställe där alla känner alla försvann, men anonymiteten medförde i sin tur en minskad kontroll från samhällets sida.

Boktips!

Två böcker som båda skildrar urbaniseringen och bostadsbristen under 1800-talet är:

Mina drömmars stad av Per Anders Fogelström, som utspelar sig i 1860-talets Stockholm, och Moa Martinssons *Kyrkbröllop* som skildrar förvandlingen av Norrköping under 1880-talet.

Emigrationen under 1800-talet

Det var under 1800-talets andra halva som svenskarna började packa ihop och ge sig av till Amerika. Mellan 1850 och 1930 emigrerade ungefär 1,1 miljoner svenskar, jämförelsevis var Sveriges befolkning under 1800-talets mitt runt 3,5 miljoner.

Efter en ovanligt kall vinter 1867/1868 i Norrland följt av en gassande het sommar i söder drabbades det svenska jordbruket, speciellt de allra fattigaste och självförsörjande bönder. Omständigheterna gav upphov till att söka sig utåt. Men utöver missväxt fanns det även andra faktorer som spelade in, begränsad religionsfrihet i Sverige samt god tillgång på mark i Amerika, och kanske lockade även den kaliforniska guldrushen folk över gränsen.

Den politiska övergången under 1860-talet i Sverige till liberalism kan ha påverkat utvandringen i den mån att staten blandade sig i allt mindre i samhället. Människor lämnades i större grad till sina egna medel under svälten vilket kan ha förstärkt de ogynnsamma förhållandena och i sin tur utvandringen.

Folkrörelser under 1800-talet

De viktigaste folkrörelserna under 1800-talet var kvinnorörelsen, arbetarrörelsen, väckelserörelsen, nykterhetsrörelsen. Folkrörelserna, som generellt präglades av bildningsideal, fungerade som viktiga vuxenskolor då de lärde medlemmarna mötesregler, protokollskrivande och argumentation. Detta hjälpte människor att skolas in i politiska och demokratiska processer samt ökade rörelsernas slagkraft i offentliga debatter. Folkrörelserna var nära förbundna med varandra och fick tillsammans stor betydelse för kampen om allmän rösträtt.

Arbetarrörelsen: Sveriges arbetarrörelse slog igenom i slutet av 1800-talet och följdes av en fackföreningsrörelse som ville förbättra villkoren för arbetarna. 1889 bildades exempelvis Socialdemokratiska arbetarpartiet och 1898 Landsorganisationen (LO), som båda kämpade för rösträtt, högre löner och bättre arbetstider. På 1890-talet blev rösträtten en av arbetarrörelsens viktigaste frågor, men stort krut lades även på tillgången till bättre bostäder för rimliga priser samt lägre matpriserna.

Väckelserörelsen: Väckelserörelsen betonade personlig omvändelse och en tro som skulle påverka hela ens livsföring. Innan 1858 rådde lag som förbjöd religiösa möten utanför kyrkans organisation, men då denna avskaffades öppnades vägen till ett friare religiöst liv, där väckelserörelsen bidrog till flera nya samfund. Religiös frihet kom först 1951, då man fram tills dess varit tvungen att tillhöra något religiöst samfund.

Nykterhetsrörelsen: Nykterhetsrörelsen var en reaktion på 1800-talets utbredda supande, främst i de lägre klasserna. Supandet möjliggjordes bland annat av att hembränning var lagligt till 1855 och brännvin kunde delas ut som del av lönen.

Nykterhetsrörelsen jobbade för beskattning av alkohol och förbud mot hembränning. De såg alkoholfrågan mer ur ett socialt än ur ett moraliskt perspektiv då alkoholismen drabbade både de supande och deras familjer mycket hårt.

Kvinnorörelsen: 1800-talets kvinnorörelser blev oerhört betydelsefulla för kvinnornas ställning i samhället. Då de främst var liberala i sin inriktning engagerade sig arbetande kvinnor från början mer i arbetarrörelsen, men från 1900-talets början fick även socialistiska kvinnorörelser fastare organisation. En viktig förgrundsgestalt för kvinnorörelsen var författaren Fredrika Bremer. Hon hjälpte många fattiga flickor med deras utbildning genom att ta till sig dem som "skyddslingar" samt ordna seminarier och bildningscirklar för dem.

Svensk nationalism under 1800-talet

Under 1800-talet växte nationalismen fram som en ny, trendig ideologi – inte bara i Sverige, utan i hela Europa. En av nationalismens centrala idéer var tanken om att varje land har en gemensam kultur och historia som bör värnas av dess medborgare. Inom bland annat litteraturen, konsten och poesin blev inspiration från det förflutna därför ett allt vanligare motiv. I Sverige tog det sig bland annat uttryck genom framhävingen av vikingarna som svenskarnas gemensamma anfäder, något vi än idag märker av. Denna nationalistiska ambition med skildringen av vikingarna kom att leda till en viss historisk förvanskning. Bland annat var vikingarna mycket mer kulturellt spridda än de ofta framställdes, och de påverkades till stor del av främmande kulturer som påträffades under plundrings- och handelsresor.

Nationalismen i Sverige var dock inte enbart begränsad till det egna landet. I början av 1800-talet hade Sverige och Danmark haft ett krig, där Norge som resultat avträdde till Sverige. Men under mitten av århundradet utbyttes dessa motsättningar mot en ny strömning: skandinavismen, vars mål var enandet av Skandinavien. Studenter och liberaler utgjorde företrädesvis stödet för rörelsen, men också kungen Karl XV var positiv till tanken om nordisk enighet. Rörelsen dog emellertid av när Sverige-Norge höll sig passiva under dansk-tyska kriget 1864.

Bild: "Här har klockarns hustru kommit för att förmana vid dålig närvaro i kyrkan."

Jämställdhet i Sverige under 1800-talet

1800-talets Sverige präglas av nya ekonomiska reformer som underlättade det för kvinnor att komma in i den svenska arbetsmarknaden. Till en början fokuserade samhället på att öka jämställdheten i mer avlägsna bygder och inte i själva städerna.

- 1845 fick kvinnor lika arvsrätt, då döttrar på landsbygden endast fått ärva hälften av vad sönerna fått innan dess.
- 1853 fortsatte man tillåta kvinnor utanför storstäderna att arbeta som folkskollärare, vilket sex år senare började gälla för hela riket.
- 1858 kunde ogifta kvinnor för första gången förklara sig myndiga, men det var en aktiv process en kvinna över 25 behövde ansöka om. Kvinnan slutade vara myndig så fort hon gift sig.
- 1862 fick kvinnor delta i de kommunala valen där alla med en viss inkomst fick rösta.
- 1864 fick kvinnor tillgång till hela den privata arbetsmarknaden.
- 1870 var det möjligt för kvinnor att studera på den medicinska fakulteten på universitet och avlägga sin studentexamen för detta.

Även om reformerna låter progressiva så var det fortfarande en lång väg att gå för kvinnan att sättas likställd mannen. Rösträtten hade man inte. Även om man hade tillgång till hela arbetsmarknaden, var man tvungen att få tillstånd av sin man innan man fick arbeta. Även om kvinnan inte jämställts med mannen så var behovet av kvinnlig arbetskraft en stor bidragande anledning till reformerna. Detta betydde dock, som N. Eriksson och M. Hansson skriver, att kvinnornas frigörelse skedde "till stor del på männens villkor" och inte för jämställdhetens skull.

Rösträttsfrågan i Sverige i början av 1900-talet

I början på 1900-talet fanns ännu inte allmän och lika rösträtt i Sverige. Istället berodde rösträtten på könstillhörighet och inkomst eller förmögenhet. Det innebar alltså att stora grupper i samhället var exkluderade. Bland annat fick inte kvinnor rösta i riksdagsvalen och det var endast cirka 20% av män över 21 år som hade tillräckligt hög inkomst eller förmögenhet för att ha rätten att rösta. I takt med den allmänna värnpliktens införande 1901, blev rösträttsfrågan den viktigaste i svensk politik. Man argumenterade om hur orimligt det var att man skulle riskera sitt liv för landet, samtidigt som man inte fick vara med och bestämma. År 1909 blev således ett viktigt år, för då fick alla män rösträtt.

Rösträtt enbart för män var bara halva vägen. Kvinnorna saknade fortfarande rösträtt, vilket var någonting som många män, men också kvinnor, propagerade för. De konservativa politikerna ansåg också att kvinnor inte skulle ha möjligheten att få rösta i de demokratiska valen och var de svåraste att övertyga.

Den nya regeringen som Liberalernas ledare Nils Edén 1917 hade fått i uppdrag att bilda av kungen, satte omgående igång att arbeta fram lagförslag som skulle ge allmän och lika rösträtt för både kvinnor och män. Under åren 1918 och 1919 fanns det i riksdagarna tillräckligt stort stöd för att följaktligen ändra förordningen och införa allmän och lika rösträtt. I valen 1921 kunde för första gången både män och kvinnor rösta och Sverige utvecklades till en stabil parlamentarisk demokrati.

Borggårdskrisen 1914 / Hungerkravaller 1917

Vid början av 1900-talet var allmän och lika rösträtt ännu inte verklighet. Istället höll 20 procent av männen som uppfyllde inkomst/förmögenhets kraven alla röster, men i samband med införandet av allmän värnplikt fick förespråkarna för allmän rösträtt ett nytt argument; Det är orimligt att riskera sitt liv för en nation man saknar politiskt inflytande över. År 1909 ledde detta till att alla män fick en röst var. Då Europa vid denna tid var en oroliga plats riktades fokuset därefter mot frågan om hur stor andel av landets tillgångar som skulle ägnas åt försvaret.

De konservativa ansåg att ett starkt försvar var viktigt och ville därför öka satsningarna, medan den liberala regeringen önskade en mer sparsam försvarsbudget och hellre ville satsa på sociala reformer. År 1914 tågade 30 000 bönder till Stockholms slotts borggård för att demonstrera mot en svag försvarsbudget. samt lyssna på ett tal av Gustav V. I talet yttrade sig kungen politiskt genom att säga att man borde lyssna på militären och höja budgeten. Två dagar senare samlades 50 000 arbetare för en motdemonstration, men följden blev ändå att den liberala statsministern fick avgå med sin regering. Denna händelse kom att bli känd som "borggårdskrisen".

En annan historiskt samtida händelse var hungerkravallerna 1917. I samband med minskad handel på grund av första världskriget uppstod en brist på livsmedel, vilken blev extra tydlig under 1917 efter den svaga skörden 1916. Det hjälpte inte heller att myndigheterna misslyckades med ransoneringen eller att uppköpare skaffade stora lager av basvaror för att dra nytta av de snabbt stigande priserna på basvaror. Resultatet blev demonstrationer under våren 1917, samt kravaller och plundring av butiker. När polisen försökte stoppa ett inbrott i ett potatislager i Stockholm möttes de av stenar och glasflaskor från kvinnorna samtidigt som manliga arbetare och ungdomar gav sig på polisen i gatustrider.

Spanska sjukan och TBC i Sverige

Spanska sjukan

Spanska sjukan pågick från sommaren 1918 till sommaren 1919 i Sverige och tog livet av ca 30000 människor. Befolkningen i Sverige var vid den tiden ca 6 miljoner. Detta motsvarar 0.6% av befolkningen. En felkälla vid räkning av dessa fall är att spanska sjukan ibland inte är åtskiljbar från vanlig influensa vilket leder till att man missat fall. Namnet kommer från att det var Spanien som var först att skriva om sjukdomen i media. I övriga länder rådde presscensur på grund av första världskriget.

TBC

Tuberkulos drabbade mest arbetarklassen under sent 1800 till tidigt 1900 tal. Då dog ca 10000 personer varje år. Ca 30000 fick någon form av symptom av sjukdomen.

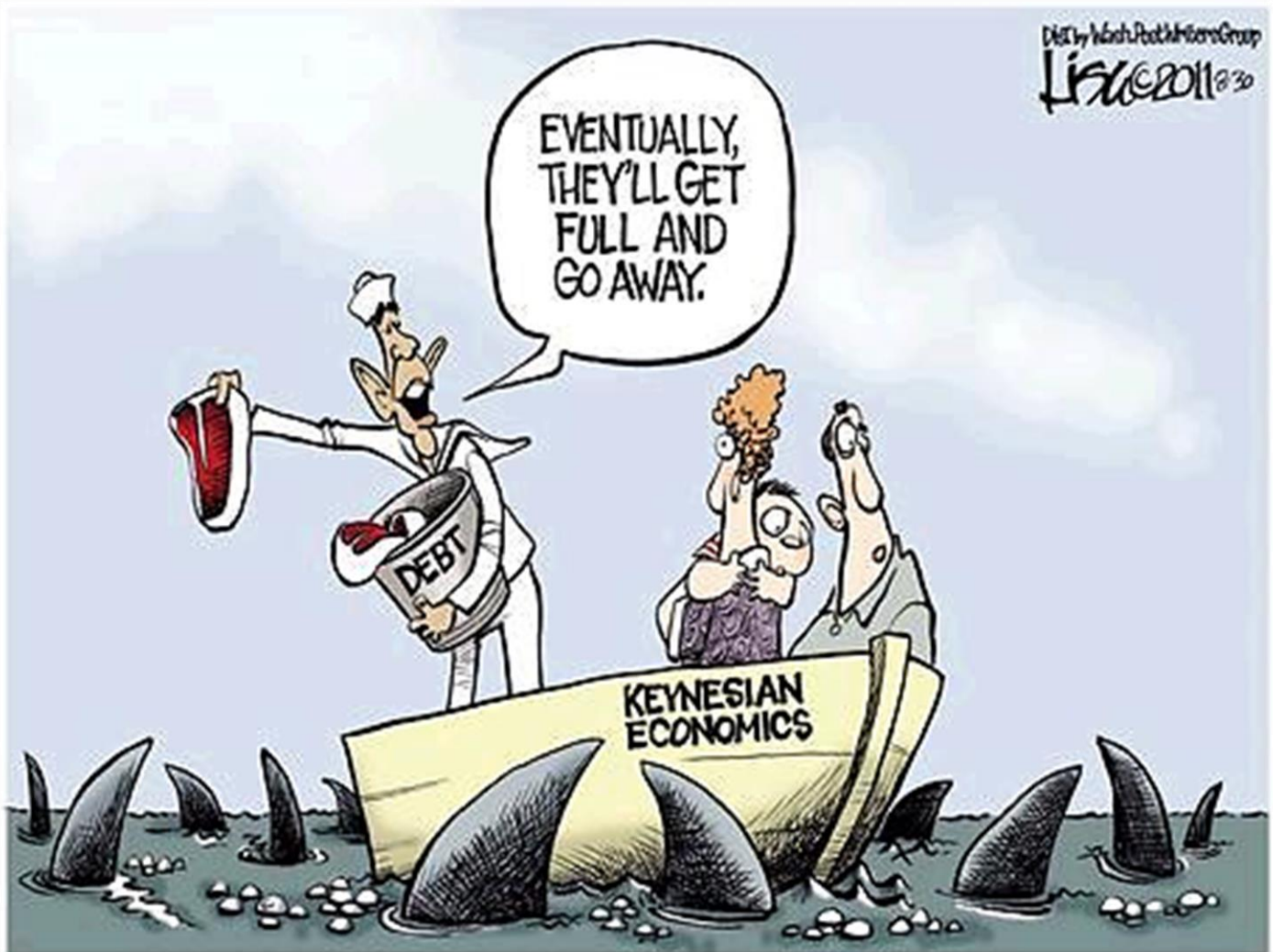
Ådalen 1931

Under tidigt 1900-tal var svensk arbetsmarknad hårt drabbad av strider mellan arbetare och företag. Fack och industrier drog båda snabbt fram vapen som strejker, strejkbrytning och lockouts och konflikterna följde därför ofta tätt efter varandra. Allt detta kom till sin kulmen i Ådalen 1931.

Efter lönesänkningar på en sulfittfabrik i Hälsingland gick arbetarna i strejk och de följdes efter en tid av arbetare på Graningeverkens sulfittfabrik i Ådalen som gick ut i sympatistrejck. Graningeverken svarade då genom att anlita strejkbrytare vilket eskalerade konflikten avsevärt och en stämningen i arbetarrörelsen blev upphetsad. De upprörda arbetarna samlades i många demonstrationer och vid en av dessa misshandlades strejkbrytare. Dagen efter detta uppstod ett demonstrationståg med 4000 arbetare som avsåg marschera mot orten Lunde där strejkbrytarna befann sig.

På grund av de tidigare oroligheterna hade militär inkallats till området efter sulfittfabrikanternas vädjan och när arbetarna anlände till Lunde mötte de då militären. Sextio soldater blockerade här demonstrationståget och deras kapten beordrade arbetarna att stanna. När arbetarnas bakre led som möjligen inte uppfattat ordern fortsatte marschera pressas även de främre leden framåt och kaptenen beordrar då soldaterna att skjuta mot folksamlingen.

När skotten slutade vana låg fem människor döda, fyra demonstranter och en åskådare. Skotten kom att få långtgående konsekvenser i svensk inrikespolitik, bland annat så förbjuds snart efteråt strejkbryteri. Kaptenen som beordrade skotten hålls för rätta i en militärdomstol men kommer att frias från alla anklagelser. Fortfarande idag är årsdagen för skotten en viktig minnesdag för arbetarrörelsen i Sverige där offren för skotten hedras och militarismen kritiserar.

Den svenska depressionen och Keynes

Den internationella depressionen som drabbade USA och Tyskland hårt under 1930-talet spreds även till Sverige. Sverige påverkades hårt och Sverige hade under den här tiden fler demonstrationer och strejker jämfört med många andra länder. I Ådalen sköts 5 demonstranter ihjäl av militär 1931.

Den nya given infördes i USA för att motverka depressionen, men ekonomen John Maynard Keynes idéer var inte bara grunden för den amerikanska finanspolitiken utan även för den svenska under 30-talet. Keynes menade att staten skulle satsa på att dra ut landet ur lågkonjunktur genom att skapa jobb för att öka befolkningens köpkraft och därmed öka efterfrågan på varor. Sverige lånade därför pengar och investerade i nya arbetstillfällen. Sverige devalverade även sin valuta vilket gynnade det inhemska näringslivet i och med att svenska varors pris gick ner. Socialdemokraterna drev igenom den ekonomiska politiken genom ett samarbete med Bondeförbundet, den så kallade Kohandeln. Den majoritetsregering som bildades av Socialdemokraterna och Bondeförbundet gjorde att politiken blev stabilare. Politikernas åtgärder hade starka psykologiska effekter och bidrog till att Sverige kom ut ur depressionen. En annan psykologisk och ekonomisk hjälp var att den globala ekonomin började återhämta sig.

Kohandelspartierna öppnar kopparhandel.

Kohandeln, folkhemmet och Saltsjöbadsavtalet

Sverige hade en orolig och konfliktdrabbad arbetsmarknad och stod inför stora ekonomiska problem på 1930-talet, som orsakats av den världsomfattande depression som startat i USA 1929 och spritt sig över världen. Kohandeln, folkhemmet och Saltsjöbadsavtalet är tre saker som gjordes för att stabilisera den svenska ekonomin, arbetsmarknaden och befolkningens välfärd.

Kohandeln

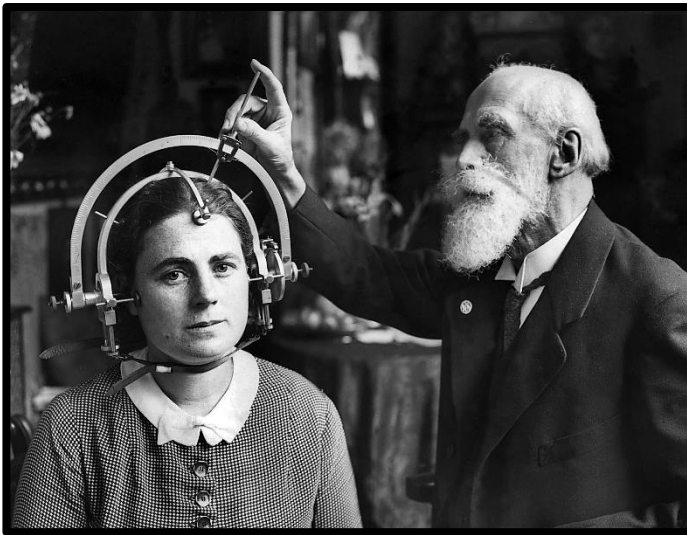
För att lösa många av de ekonomiska problemen och ta landet ut ur en lågkonjunktur, skulle staten ingripa på keynesiansk vis genom att ta lån, ge ut krispaket och öka satsningen och investeringar på att människor skulle få arbete. De två riksdagspartierna Socialdemokraterna och Bondeförbundet enades om ett gemensamt krispaket 1933 och det är denna uppgörelse som kallas för "kohandeln". Det var en kompromiss där Socialdemokraterna fick igenom sitt krisprogram och Bondeförbundet lyckades bli av med frihandeln, något som man trodde skulle gynna landets bönder. Kompromissen bestod också av välfärd för alla, jämlik fördelning och ekonomisk aktivitet.

Folkhemmet

Per Albin Hansson var statsminister 1932 till 1946 och ledde samt samlade Sverige och det svenska folket under de svåra åren på 30- och 40-talen. Per Albin förknippas ofta med begreppet "Folkhemmet". Det som Folkhemmet i Sverige innebar, var att staten skulle ta ansvaret för medborgarnas välbefinnande och inte den enskilde.

Saltsjöbadsavtalet

Sverige gick från en av de mest konfliktdrabbade arbetsmarknaderna till en av de lugnaste, tack vare Saltsjöbadsavtalet. I denna kris lovade dock arbetsgivarna och fackföreningarna att försöka förhandla med varandra och produkten blev Saltsjöbadsavtalet (1938). Avtalet skapade ett gott samförstånd och samarbetsvilja mellan parterna, som kom att präglade Sverige och svensk arbetsmarknad under lång tid. Samförståndsandan kom att kallas den svenska modellen.

Statens institut för rasbiologi / Tvångssteriliseringar

En av de mörkare sidorna under 1900-talets Sverige var den rasism som ännu till viss del var närvarande i landet och de följder den fick. “Statens institut för rasbiologi” grundades år 1921. Mycket utav deras verksamhet handlade om att samla människor i grupper baserat på ex. storleken av deras skallar för att se ifall det hade någon korrelation med deras intelligens. Chefen hette Herman Lundborg och han skulle senare manifesteras nazistiska ståndpunkter, vilket kanske inte är så oväntat efter att ha styrt världens första statligt inrättade institut för rasbiologi.

Utöver detta började även tvångssteriliseringar att utövas mot vissa för att hindra att vissa, exempelvis Romer, från att föda barn. 1935 beslöt Sveriges riksdag efter omröstning att tillåta detta, vilket de hade blivit manade till av Lundborgs institut. Det dröjde ända till 1975 innan den skulle avskaffas helt och under de åren som det tillåtits hade förmodligen 32 000 människor i Sverige blivit utsatta för denna tvångssterilisering, majoriteten av vilka var kvinnor.

Beredskapstiden – Sverige under Andra VK

Sveriges upprustning drar igång

1939 då andra världskriget bröt ut förklarade sig Sverige neutralt. Socialdemokraterna som precis tagit makten, insåg att de var tvungna att rusta upp försvaret istället för att driva reformpolitiken de planerat innan kriget. För att Sverige skulle visa sig enat, bildades en samlingsregering, under statsminister Per Albin Hansson, med representanter från i princip alla riksdagens partier. I Per Albin Hanssons dagbok kan man läsa om hans besvikelse över utvecklingen. De blev tvungna att finansiera militära företag, artilleri och flygplan istället för social utjämning, säkerhet, osv.

Sveriges neutralitet sätts på prov

Tidigt i krigets skede kom tyska krav på Sverige som man avvisade så mycket som möjligt då de stred mot den svenska neutraliteten. Däremot gick man med på att tyskar fick resa genom Sverige, till och från Tyskland, som nu mer är känt som permittenttrafiken. 1940 var Sverige omringat av Tyskland och det var omöjligt att utöva sjöfart och handel. Således var Sverige tvungna att importera från Tyskland, och finansiera det med t.ex. järnmalm för sin folkförsörjning.

Sverige försökte hela tiden göra så få eftergifter som möjligt. Förutom Midsommarkrisen 1941 där man lät tyskarna transportera Engelbrechtdivisionen så avvisade man många liknande krav.

Mot krigets slut blev försvaret bättre med upprustningen och Tyskland började få allt fler motgångar. 1943 förbjöds därför permittenttrafiken och transitering av krigsmateriel genom Sverige. Istället kunde man erbjuda en tillflyktsort för ungefär 200 000 flyktingar.

Sverige och Förintelsen

Innan och i början av kriget

I Sverige hade det länge funnits en misstänksamhet och försiktighet kring flyktingar och 1938 var gränserna så gott som stängda, men i och med kristallnatten samma år släpptes cirka hälften av flyktingarna in i landet och utöver det tog Sverige emot 500 judiska barn.

Antisemitismen fanns dock kvar och 1939 samlades studenter från Uppsala och Lund till möten efter att ett tiotal judisk-tyska läkare skulle få tillstånd in i landet. De menade att läkarna skulle innebära ett "rasmässigt hot".

Efter en debatt i riksdagen i februari samma år var det Folkpartiet, Socialdemokraterna och Kommunisterna som var för ett generösare flyktingmottagande, medan Högerpartiet och Bondepartiet var emot.

Efter krigets vändpunkt

När judeförföljelserna skärptes och svenskarna började få reda på massmördandet av judarna ändrades inställningen. Svenska myndigheter tog kontakt med Tyskland och erbjöd sig att ta emot judar från Norge och Danmark. När detta erbjudande inte besvarades gick regeringen ut i svensk radio och erbjöd alla danska judar att komma till Sverige, något som de också gjorde.

När kriget började närma sig slutet tog Folke Bernadotte kontakt med Tysklands ledning och fick tillstånd att utföra en hjälpexpedition till Tyskland för att rädda fångar från Skandinavien. Även icke-skandinaviska fångar räddades och fördes tillbaka i de så kallade "vita bussarna". Vid krigets slut hade cirka 200 000 flyktingar kommit till Sverige.

Mellan 1944 och 1945 arbetade Raoul Wallenberg på den svenska ambassaden i Budapest. Där försökte han rädda Budapests judar och gav dem svenska skyddspass och skyddade hus. Han räddade tiotusentals människor, men försvann vid krigsslutet efter att ha blivit tillfångatagen av sovjetiska trupper.

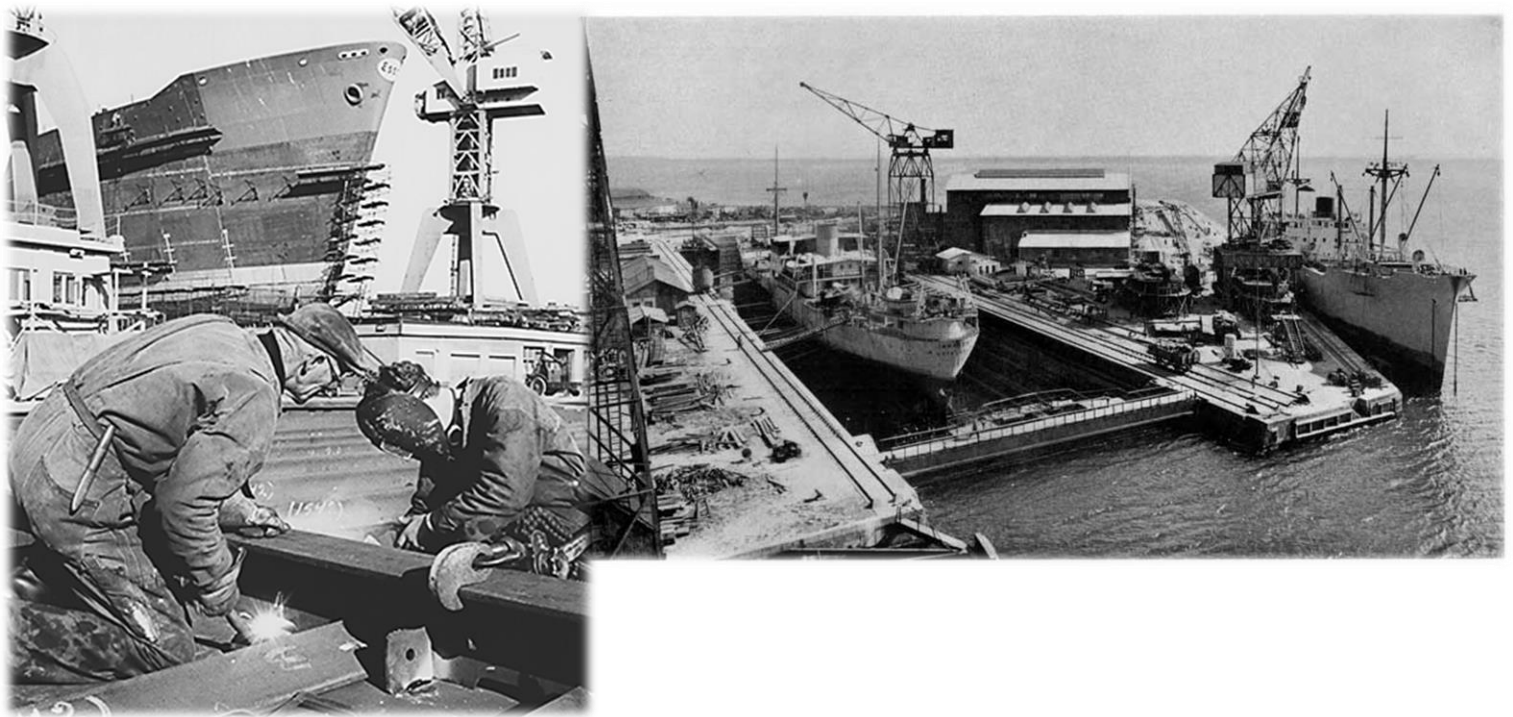

Jämställdhet i Sverige 1900–1945

Den första halvan av 1900-talet är dominerad av de två världskrigen, kriser och oroligheter. Dessa samhällsförhållanden gav olika rörelser en unik möjlighet att genomföra större reformer. En av de mest framgångsrika rörelser var kvinnorörelsen. Kvinnorörelsen och den moderna feminism började redan på 1850-talet men det var först mot slutet av 1800-talet som den fick fart. Under 1900-talets fortsatte kvinnorörelsen att växa och blev en stabilare organisation. Kvinnorörelsens mål var att få politisk, juridisk och ekonomisk jämställdhet. I praktiken ville kvinnorna ha rösträtt, vara myndiga och kunna yrkesarbeta.

Redan 1884 hade det kommit en motion om kvinnlig rösträtt, politikerna hade skrattat och avfärdat motionen. Fast i takt med att kvinnorörelsen växte så började kvinnofrågor tas allt mer på allvar. Kvinnorörelsen gjorde sig hörd genom välorganiserade demonstrationer och namninsamlingar. Mot slutet av första världskriget började det sättas press på politikerna. Ett år senare, 1919, infördes allmän och lika rösträtt. Kvinnor fick rösta för första gången i valet 1921. Trots att den allmänna rösträtten gav kvinnor samma juridiska rätt som männen så var politiken fortfarande ett mansdominerat yrke, där kvinnor saknade möjlighet att göra större påverkan. Genom successiva förändringar kom kvinnorna att få mer inflytande. 1921 fanns det endast fem kvinnliga riksdagsledamoten, trots att de var få lyckades de göra att jämställdhetsfrågor fick en större politisk tyngd. Antalet kvinnliga riksdagsledamoten fortsatte att öka under resten av 1900-talet.

Ett år efter införandet av allmän och lika rösträtt så genomfördes en reform som gjorde att en gift kvinna blev myndig vid 21 års ålder. Tidigare var det mannen som var den gifta kvinnans förmyndare och hade möjlighet att bestämma över henne. 1920 försvann dessutom möjligheten för en ogift att avsäga sig myndigheten. Kvinnornas ekonomiska ställning förbättrades också genom en rad reformer. Det fanns ett behov av kvinnlig arbetskraft och detta behov förstärktes av första världskriget. I samband med reformen för kvinnors myndighet 1920, beslutades det att en gift kvinna inte behövde sin mans tillstånd för att arbeta utanför hemmet. Kvinnor hade nu samma legala villkor som männen, men i praktiken var mannen fortfarande familjens överhuvud och den som bestämde. Kvinnors arbetsförhållanden och lön var dessutom betydligt sämre och kampen för jämställdhet fortsatte att vara aktiv.

Varvskrisen 1970–1980-talet

Varvskrisen var en ekonomisk kris som drabbade Sverige såväl som stora delar av västvärlden under 1970- och 80-talet. Efterkrigstiden kännetecknades ofta av en stark ekonomisk tillväxt i västvärlden, där stora delar av framgången berodde på den billiga energin i form av olja. I början av 1970-talet chockerades västvärlden då OPEC (de oljeproducerande ländernas organisation), i samband med Mellanösterns konflikter, enades om en minskad oljeproduktion vars mål var att nu höja oljepriset. Detta oljepris kom att fyrdubblas under 1973.

Oljekrisen som skedde kom att medföra problem för den svenska och västerländska ekonomin. I delar av västvärlden lät man arbetslösheten stiga och, som resultat, konsumtionen minska, men i Sverige ville man vänta ut krisen. Den socialdemokratiska regeringen försökte uppehålla landets industrier genom att bidra med ekonomiskt stöd i olika former. De borgerliga partierna kom dock att ta över regeringen genom att vinna valen 1976 och 1979 men man fortsatte bidra med ekonomiskt stöd till krisdrabbade industrier.

En industri som fick stort ekonomiskt stöd var varvsindustrin, där stödet gick upp i flera miljarder kronor. Till slut kom varven att förstatligas i Svenska Varv AB, men detta räckte inte för att rädda dem. Många berömda och stora varvs som Eriksberg, Götaverken och Öresundsvarvet tvingades lägga ner. I ett försök att återställa konkurrenskraften i förhållande till andra länder gjorde Sverige nedskrivningar av valutan i början av 1980-talet. De svenska varorna kom då att bli billigare utomlands medan de importerade varorna blev dyrare. Detta ledde till en inflation i Sverige.

Miljörörelsen i Sverige

Redan under 60-talet började den svenska miljörörelsen växa fram. Folket började bli medvetna om problemen som kom med ökad konsumtion och produktion. Ökade utsläpp från industrier och hushåll tillsammans med mer konstgödsel och gifter i jordbruket hotade både hav och sjöar. Då började olika miljömedvetna grupper som Fältbiologerna, Greenpeace och Jordens Vänner växa fram. När oljeproducenterna i arabvärlden minskade produktionen för att få upp priset på olja öppnades västvärldens ögon för fossilfria energikällor. I början av 70-talet var både forskare och politiker överens om att kärnkraften var det som skulle försörja världen med energi. Vad de inte visste var alla de risker som kommer med kärnkraft. I Sverige planerades det att 24 kärnkraftverk skulle byggas men det halverades och endast 12 kärnkraftverk byggdes.

Motståndet till kärnkraften har ursprung i motståndet till atombomben och 1975 visade en opinionsundersökning att endast 23% av svenska folket var för utbyggnad av kärnkraften medan hela 43% var emot. Eftersom riskerna med kärnkraft från början inte var kända var det svårt för kärnkraftsmotståndarna att hävda sig mot forskare och politiker. Riskerna kom att visa sig bara fyra år senare i det amerikanska kärnkraftverket Three Mile Island utanför Harrisburg, Pennsylvania. Knappt hälften av härden smälte då en säkerhetsventil som öppnades för att släppa ut kylvatten inte kunde stängas. I Sverige genomfördes 1980 en folkomröstning om avveckling av de kärnkraftverk som fanns i landet. Linjen som vann stod för successiv avveckling och att framtida energikraftverk skulle vara offentligt ägda. Året efter, 1981, startades Miljöpartiet de Gröna.

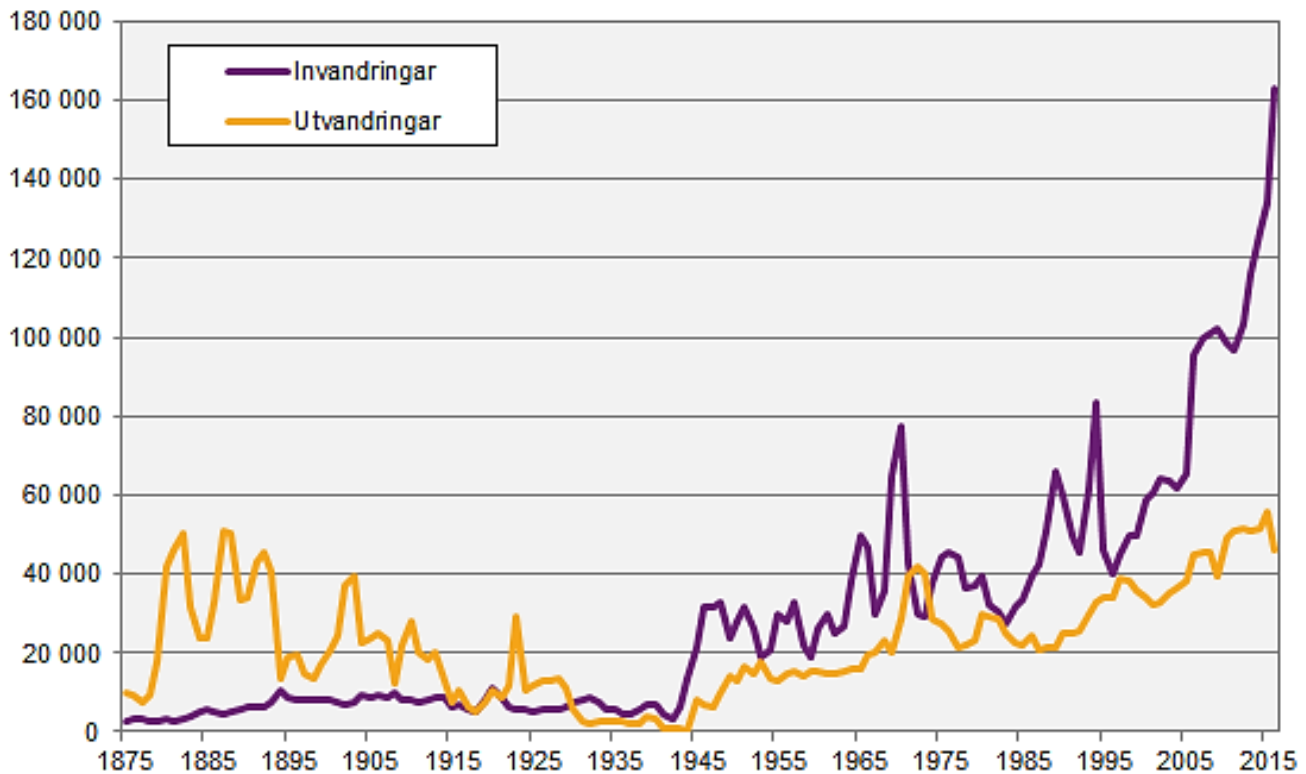

Sverige – EU – EMU

Grunden till den Europeiska unionen, en internationell samarbetsorganisation, lades i viss mån redan i samband med att den europeiska kol- och stålgemenskapen (EKSG) bildades år 1951. Målet var att förhindra framtida krig mellan framför allt Västtyskland och Frankrike, genom att gemensamt hantera all kol- och stålproduktion inom de båda länderna. Till EKSG kom fler länder att anslutas och två ytterligare gemenskaper togs fram; europeiska ekonomiska gemenskapen samt europeiska atomenergigemenskapen. Tillsammans hade nu de Europeiska gemenskaperna (EG) bildats, fem år efter starten av EKSG.

Berlinmurens fall 1989, Warszawapaktens avvecklande 1991 och ett Europa som förändrades snabbt, ledde till ytterligare ökade samarbeten inom Europa. I takt med flertalet nya medlemsstater bytte de Europeiska gemenskaperna namn och utvecklades till den Europeiska unionen (EU) år 1993. En folkomröstning medförde att även Sverige blev medlem två år därpå, då en liten majoritet på 52% svarade ja till EU. En stor del till att det svenska folket i majoritet röstade ja, var att det kalla krigets slut ledde till ett minskat behov av den svenska alliansfriheten och viljan att inte “välja sida”. EU-förespråkarna talade även om att det skulle trygga freden, leda till fler jobb och förenkla för nya företag att bildas. EU-kritikerna svarade att bristen på den svenska offentlighetsprincipen inom EU skulle vara dåligt för demokratin. Många ville behålla den nationella självständigheten, men inte fler än antalet som röstade ja till EU.

Vidare så är Ekonomiska och monetära unionen (EMU) den del av EU som omfattar ekonomisk politik. 2002 infördes euron som gemensam valuta i tolv av medlemsländerna i EU. Efter en omröstning året därpå som visade att nästan 56 % röstade nej, valde Sverige att inte ersätta den svenska kronan med euron.

Invandring till Sverige efter 1945

Invandringen till Sverige mellan år 1945 och år 2000 går att dela upp i två kategorier; arbetskraftsinvandring och flyktinginvandring. Arbetskraftsinvandringen var störst mellan 1945 och 1970, varefter flyktinginvandringen dominerade. Invandringspolitiken vid den här tiden byggde på att minoriteter skulle assimileras in i den svenska kulturen, och rasismen var stark.

Efter slutet på andra världskriget 1945 ökade behovet av arbetskraft i Sverige. Bodde man i Norden var det fritt att arbeta i ett annat nordiskt land, varför det kom arbetskraftsinvandring från de nordiska länderna, speciellt Finland. Under senare delen av 1950-talet började det även komma arbetskraftsinvandring från bland annat Tyskland, Italien, Jugoslavien och Grekland.

Vid 1970 ses en pik i grafen då flyktinginvandringen från Asien ökade markant. På 1970- och 1980-talet kom flest invandrare från Chile, Iran, Irak, Libanon och Turkiet. Men år 1987 vägrade sex kommuner att ta emot flyktingar. I en folkomröstning i Sjöbo kommun röstade 70% mot flyktingmottagande, med förebudet att de inte hade resurserna som krävdes, samt att det tar tid för folk som libaneser från våldskulturer att avvänja sig från kriminalitet. Samma år anklagades kurder av polisen utan belegg för mordet på statsministern Olof Palme året innan. Det fanns även personer som var villiga att hjälpa invandrarna, till exempel var Alsike kloster nära Uppsala från 1980 en fristad för flyktingar, som dock hittats och utsatts för polisförhör.

Under 1990-talet blev de rasistiska brotten grövre och mer frekventa allteftersom fler flyktingar anlände. I maj 1990 brändes flyktingläger ned i flera städer, och en 21-årig svensk dödades i ett försök att hjälpa invandrarbarn jagade av nynazister. Mellan 1990 och 1995 kom flyktingarna framförallt från det kollapsande Jugoslavien, från norra Irak som flygbombades, samt från inbördeskrig i afrikanska länder som Somalia.

År 1994 gick Sverige med i EU och påbörjade följaktligen ett samarbete med internationell flyktingpolitik, samma år kom det därför 84 000 flyktingar till Sverige, vilket var det högsta antalet invandrare som anlände mellan år 1945 och 2000. Rasismen var fortsatt hög vid slutet av 1900-talet, och bara under år 1995 skedde 107 våldsdåd med rasistisk eller nynazistisk bakgrund, och sju av de utsatta personerna mördades.

Jämställdhet i Sverige 1946–2000

I slutet av 1940-talet fanns det i samhället en mycket tydlig uppdelning mellan manligt och kvinnligt; pojkar och flickor uppfostrades till liv med vitt skilda villkor. Hur dessa roller såg ut varierade beroende på faktorer som klass och geografi, men ett övergripande tema var att män skulle vara lönearbetare i industrin, medan kvinnor skulle ta hand om hem och barn. Styret av samhället hade sedan länge varit ett jobb för män och trots demokratins intåg fanns traditionen kvar under lång tid. Under 1900-talets andra hälft kom dock dessa roller att omprövas i allt större utsträckning när en majoritet av kvinnorna tog plats i arbetslivet och allt fler kandiderade till politiska poster. Detta betydde dock inte att allt blev lika för män och kvinnor, utan det skedde gradvis förändring.

När antalet kvinnor som sökte sig till arbetsmarknaden ökade, uppstod tydligt kvinno- och mansdominerade yrken. Många kvinnor fick anställning inom den offentliga sektorn och fick ofta utföra vård- och omsorgsuppgifter likt de som tidigare hade utförts oavlönat i hemmen. I princip alla yrken inom vård och omsorg som inte krävde universitetsutbildning kom att utföras av kvinnor.

Kvinnoyrkena fick generellt lägre status och betalade sig också sämre. En viktig förändring som gjorde det möjligt för fler kvinnor att lämna hemmet var inrättandet av kommunala dagbarnvårdare och från 1970-talet förskolor. Med tiden kom fler kvinnor att söka sig till manliga yrken, medan det fortfarande var mindre vanligt med män inom yrkesgrupper bestående av en majoritet med kvinnor.

Även inom politiken ökade successivt kvinnornas möjligheter till inflytande och påverkan. 1919 års lagändring gav män och kvinnor, juridiskt sett, samma möjligheter att delta vid de allmänna valen, men det var fortsatt män som innehade de flesta maktpositionerna. I många fall dröjde det flera decennier innan viktiga poster tillföll en kvinna. 1947 fick Sverige sin första kvinnliga minister och 1986 tillträdde den första kvinnliga partiledaren. De olika könsrollerna påverkade också inom politikens värld. Ofta då kvinnor fick ansvar gällde det områden som konsumentfrågor eller familjepolitik. Utvecklingen har under perioden gått

Poliser i kjol De första kvinnliga poliserna börjar patrullera gatorna.

Foto: Örebro Kuriren

Örebro läns museum

**ETT LITET HÄFTE OM SVENSK HISTORIA 1809–2000
SKAPAD AV KLASS NA19EF ÅR 2022**